

Kozicka, Jadwiga

"Mikołaj Kopernik na Warmii. Chronologia życia i działalności", Jerzy Sikorski, Olsztyn 1968 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 15/2, 414-415

1970

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Władysław Antoni Drapella, *Powszechne wychowanie morskie. Dzieje idei na tle ogólnego procesu rozwoju myśli morskiej i zainteresowań morzem. Szkice. Księga I i II*. Polskie Towarzystwo Nautologiczne, Gdynia 1969, ss. 39.

Praca W. A. Drapelli o powszechnym wychowaniu morskim stanowi pierwszy tomik serii *Posejdonia. Prace i Materiały Komisji Historii Środowisk Nautycznych, Kultury i Wychowania* Polskiego Towarzystwa Nautologicznego. Obejmuje okres od czasów Zygmunta Augusta do 1920 r. Wśród przekazów, których istnienie pozwala autorowi kreślić historię zainteresowania zagadnieniami morskimi w dawnej Polsce, jest wiele dzieł naukowych i z zakresu techniki, jak np. *Informacja matematyczna* Wojciecha Bystrzonowskiego (1743, 1749) z rozdziałem *O nawigacji na morzu* — „pierwszym polskim traktatem nawigacyjnym”, jak określa go Drapella (s. 15), dodając, że do tematyki oceanograficznej sięgnął dopiero Jan Sniadecki, a po nim Franciszek Ksawery Tuszyński w końcu XIX w.

Jeśli idzie o XIX w., Drapella pisze m. in. o oddźwiękach w naszym czasopiśmiennictwie wprowadzenia za granicą do komunikacji statków parowych i projektach takiej żeglugi na rzekach polskich oraz o wynalazkach i patentach w dziedzinie parowych silników okrętowych i urządzeń okrętowych. Wspomina też o projekcie budowy doku na Wiśle na południe od Warszawy (według rękopisu z pierwszej połowy XIX w. *Évaluation des frais pour l'exécution du Doc projeté à Varsovie, soit d'être alimenté par l'eau de la Vistule, ou par l'eau de la Jeziorna*).

W rozdziale ostatnim (21 z kolei) Drapella przedstawia pracujących nad technicznymi zagadnieniami morskimi Polaków, przebywających na obczyźnie, jak np. Józef Gałęzowski, który zajmował się artylerią okrętową (przede wszystkim działami gwintowanymi), Stefan Drzewiecki, wreszcie Zaruski.

Z. Br.

Jerzy Sikorski, *Mikołaj Kopernik na Warmii. Chronologia życia i działalności*. Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Historycznego. (Instytut Mazurski), Olsztyn 1968, ss. 158.

Wiedza o Koperniku — mimo wielu, w tym również nowych, opracowań — nadal jest fragmentaryczna, zna wiele nie uporządkowanych faktów i wykazuje mnóstwo luk, zwłaszcza w zakresie chronologii.

Kierując się dobrze rozumianą potrzebą, Stacja Naukowa Polskiego Towarzystwa Historycznego (Instytut Mazurski) — znana z pożytecznych poczynań naukowych — wydała na zlecenie Wydziału Kultury Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie i sumptem tego Wydziału opublikowaną wcześniej w „Komunikatach Mazursko-Warmińskich” (nr 2—4/1966; nr 1—2/1967) pracę Jerzego Sikorskiego z uwzględnieniem poprawek i licznych uzupełnień.

Praca ta, rzetelna i wnikliwa, jest doskonałym przewodnikiem dla instytucji opracowujących własne programy przyszłych obchodów pięćsetlecia urodzin Kopernika, a może również służyć badaczom w poszukiwaniu materiału czy nawet tematu do prac o Koperniku.

Sikorski porządkuje rozległy okres życia astronoma, od 1495 r. aż do śmierci (24 V 1543), prostuje wiele faktów, równocześnie podając dokumentację tak, że w książce zawarł prawie kompletną bibliografię o Koperniku.

Materiał dotyczy okresu, kiedy Kopernik przebywał na Warmii, lub uwzględnia fakty, które ukazują jego związek z Warmią, choćby współcześnie był poza jej granicami. Wiadomości zostały uszeregowane chronologicznie i podane w formie relacji, uwzględniającej krótsze lub dłuższe omówienie ewentualnych spornych

kwestii związanych z danym faktem i dyskusji wokół niego. Autor zawsze powołuje się na źródło, z którego została przejęta zarówno informacja, jak interpretacja faktu. Na podaniu tych danych jednak nie poprzestaje; komentarz jest niejednokrotnie wzbogacony o interesujące szczegóły, o interpretację odautorską. Każda relacja jest poprzedzona numerem kolejnym oraz datą; łącznie jest 536 pozycji bio-bibliograficznych. Przyjęto podział roczny i podział topograficzny.

Dzięki zaletom sumienności książka stanowi pierwszorzędną pozycję w zakresie ustalania faktów z życia Kopernika. Przeoczenia wydarzeń, jak np. wmieszania się Kopernika w 1532 r. do sporów Dantyszka z Tiedemanem Giesem w zabiegach o koadiutorię warmińską przy biskupie Maurycym Ferberze¹, są w tego rodzaju pracy zawsze możliwe, lecz nie umniejszają wartości tego, co zrobione zostało dobrze.

Korzystanie z książki ułatwiają dodatki: wykaz kanoników i biskupów warmińskich w czasach Mikołaja Kopernika, wykaz znanych nam posiedzeń kapituły warmińskiej w latach 1504—1543 oraz indeks osób i miejscowości.

Obszerne słowo wstępne wyjaśnia zastosowane metody i omawia liczne wątpliwości powstałe w trakcie porządkowania materiału, jakie miał do pokonania autor publikacji.

Jadwiga Kozicka

Maria Cytowska, *Od Aleksandra do Alwara. (Gramatyki łacińskie w Polsce w XVI w.)*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław—Warszawa—Kraków 1968, ss. 105.

W książce, stanowiącej t. 18 „Archiwum Filologicznego” Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej PAN, autorka pisze na wstępie, że „historyk kultury, śledzący przenikanie na ziemię polskie prądów humanistycznych, z niemalym zainteresowaniem zatrzyma się nad sprawą podręczników gramatyki łacińskiej, używanych w naszych szkołach w XVI w. Wprowadzenie poprawnych podręczników gramatyki języka łacińskiego, świadome porzucenie panującej scholastyki i jej uczości, rozumianej zbyt przesadnie przez rozentuzjasmowanych zwolenników nowych prądów jako barbarzyński balast i formalizm, było, jak wiemy, częścią programu kół humanistycznych. Dlatego też zestawienie i analiza szkolnych gramatyk języka łacińskiego, ukazanie stopniowego wprowadzenia do szkół polskich edycji gramatyk starożytnych, podręczników humanistów zachodnich, a także opracowań uczonych polskich, daje nam, choć niepełny, niemniej dość wierny obraz rozprzestrzeniania się nowych prądów na naszych ziemiach w XVI w.” (s. 5).

Analizę tę autorka przeprowadza w siedmiu rozdziałach książki. Jeden z nich dotyczy najstarszej gramatyki humanistycznej opracowanej w Polsce. Jest to *Grammatices rudimenta seu octo partium orationis examen*, dzieło wydane w Krakowie w 1518 r. (później kilkakrotnie wznowiane), napisane przez Stanisława Zaborowskiego. Według autorki, dzieło to pasuje Zaborowskiego na gramatyka dużej rangi. Na końcu książki Cytowska daje dwa tabelaryczne zestawienia. Pierwsze przedstawia układ najczęściej spotykanych podręczników gramatyki języka łacińskiego, drugie to zestawienie wszystkich wydrukowanych w Polsce w XVI w. (od 1503 r. do 1594 r.) gramatyk łacińskich: jest ich 128.

Z. Br.

¹ Chodzi o cyrkularz Kopernika *Ad palatinos castellanos canonicos etc.*, w którym popiera on kandydaturę swego przyjaciela, Giesego. Cyrkularz został odkryty przez L. A. Birkenmajera (por. jego *Stromata Copernicana*. Kraków 1924, ss. 288—289). W całości cyrkularz ogłosił J. Wasiutyński w artykule: *Uwagi o niektórych kopernikanach szwedzkich*. „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”. Seria C: „Historia Nauk Matematycznych, Fizyko-Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych”, z. 7, 1963, ss. 74—76.